

VZŤAHY MEDZI KOMUNISTAMI A SOCIÁLNYMI DEMOKRATMI

NA LOKÁLNEJ ÚROVNI OKRESU ZVOLEN V ROKOCH
1921–1933

JOZEF PAVLOV

Štúdia

Medzivojnové obdobie bolo okrem iného renesanciou pluralitného politického života. Mladý československý štát môžeme vnímať fakticky ako jedinú životaschopnú demokraciu¹ v geopolitickom priestore strednej Európy. To determinovalo vznik rôznych politických strán a hnutí, s variabilitou ideológií, programov a cieľov.

Jedným z najvýznamnejších politických hnutí bola ľavica. Pod ňou môžeme chápať široké spektrum strán, ktoré akcentovali hlavne široký sociálny program. Na tejto strane politického spektra môžeme definovať najmä dva subjekty, a to sociálnu demokraciu a komunistické hnutie. V menšej miere (v slovenských podmienkach) aj krajinskú odbočku československých národných socialistov a maďarskú krajinskú kresťansko-socialistickú stranu.

Oba spomenuté hlavné ľavicové prúdy boli pôvodne jednou súčasťou, no pod vplyvom viacerých faktorov nastala postupná názorová diferenciacia, ktorá gradovala v roku 1921. Tá viedla k rozpadu a kľúčovému oslabeniu sociálnej demokracie, ktorá mala po konci prvej svetovej vojny dominantné postavenie. „Po vzniku KSČ na Slovensku prežívala sociálna demokracia ťažkú krízu. Väčšina doterajšieho členstva sa prihlásila do novej strany. Iba v Bratislave a na strednom Slovensku sa strane podarilo udržať postavenie.“² Nasledujúce roky znamenali pre sociálnych

1 V Maďarsku sa demokracia po tzv. Astrovej revolúcii na jeseň 1918 neujala a pod vplyvom zahraničných udalostí súvisiacich z rozpadom Uhorska sa rýchlo po sebe krajinou prevalili dva politické extrémny: červený teror Bélu Kuna a následne tzv. biely teror. Z tohto stavu vzišiel ako „správca-palatin“ admirál Miklós Horthy, de facto ako vládca Maďarska. V Poľsku sa v polovici 20. rokov dostal k moci Jozsef Pilsudski, ktorý taktiež vládol výrazne autoritatívne. Rakúsko sa transformovalo na stavovský konzervatívny štát s obmedzenou pluralitou a v Nemecku sa v roku 1933 dostali k moci nacisti, ktorí demokraciu zlikvidovali.

2 Ruman, Ladislav. Československá sociálna demokracia. In: Politické strany na Slovensku 1860–1989. Bratislava 1992, s. 123.

demokratov prácu na konsolidácii a odlíšení sa od komunistov, čo sa im v čiastočnej miere aj podarilo. Komunisti napriek svojmu radikalizmu a agilite nezískali významnejšie postavenie v prvej polovici trvania 1. ČSR. Síce ich volebné výsledky boli vcelku relevantné, ich opozičnosť voči samotnému demokratickému a hospodárskemu zriadeniu ČSR ich vytlačila na perifériu.

Obom hnutiam vo volebnej agitácii pomohli hospodárske krízy z prelomu 20. a 30. rokov, kde mohli svoj program medzi voličmi predať, resp. kde ich sociálna a politická rétorika či demagógia podchytila najmä najchudobnejšie spektrum voličstva. Rok 1929 bol medzníkom pre obe strany. Sociálna demokracia sa stala opäť súčasťou vládnej koalície, vďaka čomu mohla presadiť viaceré svoje programové tézy. Na druhej strane však musela zniesť kritiku, nakoľko vládla v čase hospodárskej a sociálnej krízy, čím mala podiel na zodpovednosti za daný stav. Medzníkom pre KSCB bol V. zjazd strany, kde sa k moci dostali „karlínski chlapi“ okolo Klementa Gottwalda³ a odstavili zakladateľa Bohumíra Šmerala⁴, a tým začali boľševizáciu strany a jej úplné podriadenie Kominterne. Odstavili aj Bohumila Jílka a Václava Bolena, ktorí vtedy stranu viedli. Na Slovensku Júliusa Verčíka. Od roku 1933 a intenzívnejšie od polovice 30. rokov sa na báze protifašistického politického odporu postupne oba prúdy zblížovali. Po roku 1938 prešli nútené do ilegality, pričom práve tieto zložky boli v mnohých oblastiach Slovenska hybnými silami protiludáckeho odboja. To sa prejavilo najmä v období Slovenského národného povstania, kde však pod vplyvom Zväzu sovietskych socialistických republík a postupu východného frontu získali výrazne navrch. Epilógom vzájomných sporov, súperenia a ilegálnej spolupráce bolo zjednotenie, lepšie povedané vliatie sociálnej demokracie do Komunistickej strany Slovenska.

Charakteristika okresu Zvolen

S účinnosťou od 1. januára 1923 vstúpila do platnosti nová administratívna reforma, ktorá vytvorila spojením zvolenského a veľkoslatinského slúžnovského okresu nový administratívny celok – okres Zvolen. Práve na tomto priestorovom

3 Klement Gottwald (1896 Dědice – 1953 Praha) bol politik KSCB a prvý komunistický prezident Československa. Patril k radikálnym revolucionárom KSCB, v 20. rokoch pôsobil ako redaktor na Slovensku. Od roku 1929 bol v čele KSCB, v roku 1938 emigroval. Výrazne sa angažoval v zahraničnom politickom odboji. Dovedol KSCB k triumfu v roku 1948. Posledné roky mal výrazné problémy s alkoholizmom.

4 Bohumír Šmeral (1880 Třebíč – 1941 Moskva) bol pôvodne sociálnodemokratický politik, ktorý v roku 1921 mal hlavný podiel na vzniku KSCB. Usiloval sa o určitú autonómiu, čo ho robilo pre „Moskvu“ problematickým, až neprijateľným činiteľom. O svoje pozície prišiel v roku 1929 po triumfe K. Gottwalda na V. zjazde strany. Pracoval aktívne v administratíve medzinárodného komunistického hnutia.

podklade je zameraný výskum v našej štúdii.⁵ Sídлом okresu sa stal Zvolen, ktorý spomedzi všetkých sídiel v rámci územia regiónu mal jediný mestský charakter. Počet obyvateľov mesta bol cez 10 tisíc a popri slovenskej etnickej väčšine ho dopĺňali aj menšie minority – česká, maďarská, nemecká a židovská. Z konfesionálneho hľadiska prevažovali vyrovnané komunity katolíkov a evanjelikov, pri ktorých koexistovali aj menšie náboženské skupiny izraelitov, kalvínov a príslušníkov českých cirkví. Mesto malo výbornú lokalizáciu z hľadiska dopravy, nakoľko bolo križovatkou ciest aj železníc v štyroch základných svetových stranách.

Zvyšok okresu sa skladal z vidieckeho typu krajiny, čo bolo kľúčovým faktorom jeho identity a mentality. Sídla na zvolenskom vidieku sa delili na veľké poľnohospodárske obce ako Detva, Dobrá Niva, Hriňová, Očová, Pliešovce či Zvolenská Slatina a na roztratený typ osídlenia, známy pod názvom lazy. Laznícke osídlenie bolo špecifikom regiónu a týkalo sa najmä podpolianskeho mikroregiónu, viazuc sa administratívne na obce Detva a Hriňová a geograficky na rozsiahly podhorský priestor masívu sopečného pohoria Poľana. Lazy vznikali od polovice 17. storočia vďaka horskej valaskej kolonizácii a vysokému populačnému prírastku v materskej obci Detva. Generácie vidiečanov kvôli nedostatku pôdy v materskej obci postupne kľočovali a osídľovali podhorie a zakladali malé osady. Ich fragmentácia do sledovaného obdobia dosiahla nevidané rozmery a stala sa národopisným fenoménom.

Zápas sociálnych demokratov a komunistov o voľiča v regióne

Situačné správy okresného náčelníka o politickej situácii v okrese Zvolen hodnotia činnosť sociálnych demokratov a komunistov v roku 1923 rôzne. Sociálni demokrati sa snažili vo svojej agitácii využiť hlavne výdobytky svojej koalíciej vlády, a to napr. parceláciu pozemkov veľkostatkov. V okrese sa nachádzal najväčší poľnohospodársky areál vo Víglaši-Pstruši. Ten prešiel po roku 1918 z rúk arcivojvodu Fridricha Habsburského⁶ pod nový československý štát. Čiastkové delenie pozemkov daného veľkostatku prezentovali poprední zvolenský predstavitelia sociálnej demokracie D. Ertl a Farbula. Na verejnom zhromaždení na jednom z majerov veľkostatku sa uzniesli na memorande určeného Ministerstvu pre správu Slovenska. Jeho obsah sa zamerával hlavne na fakt „aby pri parcelácii bol vzatý najvyšší zreteľ na poľnohospodárske robotníctvo na tomto veľkostatku zamestnané.“⁷

Prvé pramenné datovanie komunistického hnutia vo Zvolene môžeme identifikovať v správe o škodách v podniku Union, kvôli komunistickému štrajku z 13.–16. decembra 1920. Komunistickí agitátori mali podľa vedenia podniku

5 Príspevok je spracovaný na základe územného rozsahu okresu v rokoch 1923–1945.

6 Pozri aj – Holec, Roman. Bratislavskí Habsburgovci. Bratislava 2019, 252 s.

7 Štátny archív Banská Bystrica, pracovisko. Archív Zvolen (ŠA BB, p. AZV), fond Okresný úrad vo Zvolene, 20/33 prez., kart. 1.

zorganizovať veľký štrajk. Podľa ich údajov sa štrajku zúčastnilo 67 zamestnancov závodu, čím podnik stratil 185 robotníckych dní a na mzdách prišli zamestnanci o takmer 70 tisíc Kčs. Štrajku sa nezúčastnilo 138 zamestnancov, pričom je zaujímavé, že „štrajkokazmi“ boli budúci predáci KSČ vo Zvolene Štefan Tompa, Rudolf Lepko či sociálny demokrat Juraj Černický. Z miestneho komunistického vedenia sa štrajku zúčastnil len Rudolf Čelko.⁸

Skôr prianím, než realitou bolo hlásenie okresného náčelníka, že komunistická politická činnosť v okrese viditeľne zaniká. Naopak, návrh Zákona na ochranu republiky zaktivizoval komunistov, ktorí proti nemu výrazne agitovali. Pred svojim tradičným osadenstvom – nezamestnanými u továrne Union⁹ zvolenský komunisti 6. februára 1923 organizovali aj v súvislosti so Zákomom na ochranu republiky demonštráciu, kde popredný činiteľ Rudolf Čelko „prehovoril o dnešnej hospodárskej kríze v Československej republike a o zákonoch, ktoré vymýšľajú kapitalisti a fabrikanti. O tom, že robotníci sú vyhadzovaní z tovární von na ulicu a továrenské zariadenia sú vyvázané za hranice.“¹⁰

Sociálna situácia ohľadne Unionu začala výrazne radikalizovať zvolenské robotníctvo. Potom ako bola fabrika koncom septembra 1922 zatvorená, dostali jej zamestnanci dve plné štvrtročné podpory a jednu polovičnú. Počnúc 1. júnom 1923 však nárok na podporu zanikol stovkám bývalých zamestnancov, čo na svoju agitáciu medzi frustrovaným a nahnevaným robotníctvom využili miestni komunisti. Dňa 25. mája sa demonštranti stretli pred Župným domom vo Zvolene a vtrhli do jeho priestorov, kde ohrozovali zamestnancov ako aj župana dr. Juraja Slávika.¹¹ Požadovali predĺženie podpory alebo náhradné zamestnanie. Úradníci kontaktovali četníctvo a vojsko, ktoré o chvíľu dorazilo do Župného domu a s použitím opodstatnenej sily budovu od demonštrantov vyprázdnilo. Následné vyšetrovanie incidentu sa zameralo na 45 domácnosti známych členov a sympatizantov KSČ. Za hlavných hýbateľov výtržností boli označení R. Čelko, R. Lepko, Ludvík Krist zo Zvolena a tajomník strany Ladislav Schwarz z Banskej Bystrice.¹²

8 ŠA BB, p. AZV, f. Magistrát mesta Zvolena, 1323–1922 (1934), (nespracovaný fond).

9 Továreň UNION vlastnil Rimamuránsko-šalgotárjanska spoločnosť. Pracovalo v nej podľa údajov Slúžnovského úradu vo Zvolene v plnej prevádzke 633 zamestnancov. (ŠA BB, p. AZV, f. Slúžnovský úrad vo Zvolene 1920–1922, 331/22, kart. 3).

10 ŠA BB, p. AZV, f. OÚ vo Zvolene, bez sign. prez., kart. 3.

11 Juraj Slávik (1890 Dobrá Niva – 1969 Washington) bol slovenský politik, diplomat, spisovateľ a prekladateľ. Pochádzal z rodiny evanjelického farára. Politicky sa angažoval v Agrárnej strane. V rokoch 1923–1925 bol zvolenským županom. Začiatkom 30. rokov bol ministrom vnútra, počas jeho mandátu eskalovali represívne zásahy proti štrajkujúcim demonštrantom. Diplomatickú kariéru začal vo Varšave, v čase 2. svetovej vojny bol členom Benešovej exilovej vlády. Po komunistickom prevrate žil v zahraničí.

12 ŠA BB, p. AZV, f. OÚ vo Zvolene, bez sign. prez., kart. 1.

Sociálni demokrati boli v danom období do veľkej miery politicky „neviditeľní“. Je pravdou, že miestne štruktúry cítili krivdu po uzavretí Unionky v procese odbúravania priemyslu na Slovensku, no ako členovia koalície, teda vládnej strany boli braní na zodpovednosť. Popredný člen strany Ján Bečko na zhromaždení 1. máj 1923 sympatizantom prezentoval, že „strana sociálnodemokratická má zodpovednosť, a to dáva prednosť tichej a konštruktívnej, ale ťažkej práci.“¹³

Výtržnosti, nátlakové akcie, protestné zhromaždenia či štrajky sa stali základom agitačnej politiky KSC vo Zvolene a okolí. Ďalším príkladom nátlakovej akcie už voči starostovi Zvolena D. Ertlovi je incident z 30. decembra 1927. Približne 130 robotníkov zamestnaných na núdzových prácach sfanatizoval komunistický predák Ján Pastierovič. Dôvodom bolo, že mesto pôvodne zamestnávalo vďaka príspevkom 180 ľudí, no po novom už len 80. Túto situáciu využili komunisti na svoju propagáciu a útok voči sociálnym demokratom. „Zhromaždenie robotníkov ozbrojených lopatami, sekerami a krompáčmi do kancelárie mestského tajomníka Augustína Francisciho, kde hľadali starostu Daniela Ertla, ktorý sa práve zdržiaval mimo úrad.“¹⁴ Vystrašení úradníci privolali starostu, ktorý vecným tónom demonštrantov upozornil, nech vytvorí spomedzi seba 10-člennú deputáciu, s ktorou bude rokovať. Po splnení tejto podmienky a spoznaní problému D. Ertl pragmaticky vyriešil situáciu. Po prerokovaní stavu obecných financií s úradníkmi prikázal presunúť nevyčerpané peniaze z opravy obecných ciest na núdzové práce, čím už 31. decembra 1927 mohli nastúpiť už skôr prepustení robotníci.¹⁵ V danom prípade sa ukázal pragmatizmus a manažérske schopnosti sociálnodemokratického starostu, ktorý pôvodne komunistickú demonštráciu využil na politický profit pre svoju stranu a svoju osobu.

Vzorom pre riešenie takmer všetkých problémov v spoločnosti a hospodárstve bol pre komunistov nie pragmatizmus a logika, ale Zväz sovietskych socialistických republík a jeho totalitný komunistický režim. Už v decembri 1922, v čase odvážania zariadenia továrne Union počas protestu Rudolf Lepko poukazoval na význam Sovietskeho zväzu: „Nezamestnanosť zapríčiňuje to, že do Ruska nepovolí vláda vyvážať nič, so Sovietskym zväzom jednať nechce a len to by pomohlo.“¹⁶ Fascinácia miestnych komunistov z existencie ZSSR bola do takej miery veľká, že poslanci KSC vo zvolenskom zastupiteľstve v roku 1926 predložili rezolúciu, ktorá mala žiadať štátne orgány o plné de iure uznanie Sovietskeho zväzu.¹⁷ Takáto aktivita od pre republiku úplne nepodstatných politických činiteľov môže vyznieť až komicky. Stimulom príslušnosti ku komunistickému hnutiu boli časté návšte-

13 ŠA BB, p. AZV, f. OÚ vo Zvolene, 364/2, prez., kart. 2.

14 ŠA BB, p. AZV, f. OÚ vo Zvolene, 51/1928 prez, kart. 15.

15 ŠA BB, p. AZV, f. OÚ vo Zvolene, 51/1928 prez, kart. 15.

16 ŠA BB, p. AZV, f. OÚ vo Zvolene, bez sign., prez., kart. 1.

17 ŠA BB, p. AZV, f. OÚ vo Zvolene, 2472/26 adm, kart. 10.

vy prominentných¹⁸ straníkov. Do Zvolene často chodil dr. Vladimír Clementis¹⁹, významná osobnosť slovenských komunistov. Na jednej zo svojich prednášok – v júni 1931 vo Zvolene, taktiež veľbil ZSSR: „Sovietsky zväz vo všetkom pracuje plánovite a premyslene. 5-ročný plán znamená, že priemysel vzrastie o 400–500 %. Počas piatich rokov musí byť investovaných 71 mld. Zlatých rubľov. V ZSSR nieto jedného človeka nezamestnaného... Tam nezamestnanosť nejestvuje! Ťažký priemysel cárske Rusko takmer nemalo. V terajšom Sovietskom zväze stavia sa stále: vysoké pece na surové železo a z malých osád nastali státisícové mestá. Cárske Rusko nemalo ani jednu továrňu na hospodárske stroje. V roku 1925 bolo rozhodnuté postaviť rozľahlé továrne na traktory v meste Stalingrad, ktoré robia za rok 20 000 traktorov.“²⁰ Takéto a podobné, do veľkej miery tendenčné tvrdenia museli pôsobiť na chudobné a nezamestnané robotníctvo mimoriadne optimisticky a vábivo. Nielen keď to počuli od charizmatického činiteľa akým bol napr. citovaný dr. V. Clementis, ale aj od svojich súkmeňovcov. Zo zvolenských komunistov navštívil v delegácii KSČ sovietske Rusko Rudolf Blažovský. Ten taktiež tendenčne, ale zato asi úprimne idealisticky opísal svoje zážitky. Najmä tie o komforte v sovietskom väzení znejú z dnešného pohľadu tragikomicky: „Tam je o robotníctvo tak postarané, že v ničom netrpí žiadny nezamestnaný a nezamestnanosť tam vôbec nejestvuje. Robotníci tam majú všetko pohodlie, majú tam kiná, kluby, divadlá, cirkus a iné zábavné podniky. Bol som tiež vo viacerých väzniciach, ale tam väzni chodia úplne voľne bez stráženia, majú tam zariadené rádiá, bufety a dostávajú plat. Ženy sú tam zamestnané tak ako muži.“²¹

Spoločným politickým nepriateľom sociálnych demokratov a komunistov boli ľudáci. V čele ich kritiky stál okresný predseda Hlinkovej slovenskej ľudovej strany a od roku 1929 poslanec NZ Anton Šalát.²² Útoky ľudákom vracali aj ľavičiar. Ostrejší tón sa dal očakávať od radikálnych komunistov. Tajomník KSČ vo Zvole-

18 Zvolen v lete 1927 navštívil aj významný sovietsky spisovateľ Ilja Ehrenburg. Podľa správ četníckej stanice však nevykonával agitačnú činnosť a jeho kontakt s miestnymi predstaviteľmi KSČ bol minimálny. Počas svojho pobytu sa zaujímal o etnologický ráz regiónu, keď počas zvolenského pobytu navštívil aj Banskú Bystricu, Banskú Štiavnicu, Detvu a Štubníanske Teplice. (ŠA BB, p. AZV, f. OÚ vo Zvolene, 601/28 prez., kart. 17).

19 Vladimír Clementis (1902 Tisovec – 1952 Praha) bol slovenský komunistický politik-intelektuál (právník, spisovateľ, prekladateľ). Patrila k zakladateľom revue DAV, ktorá združovala mladých slovenských intelektuálov z radov KSČ. Po roku 1938 emigroval, avšak na západ. Kritizoval pakt Ribbentrop – Molotov. Po roku 1945 bol námestníkom ministra zahraničia Jana Masaryka. Stal sa obeťou stranícky čistiek začiatkom 50. rokov.

20 ŠA BB, p. AZV, f. OÚ vo Zvolene, 14/1931 prez., kart. 25

21 ŠA BB, p. AZV, f. OÚ vo Zvolene, 871/32 prez., kart. 31.

22 Predkladaná štúdia sa vzťahom komunistov/sociálnej demokracie a HSLS nevenuje. Tému autor spracoval v monografii Pavlov, Jozef: Hlinkova slovenská ľudová strana vo Zvolene a okolí. Detva 2020, 232 s.

ne Emanuel Šafránek sa ako ideologický ateista slovne oprel najmä voči kňazom: „Farári vyprávajú v kostoloch, že komunisti berú vám vieru. Viera nie je kabát, aby sa dala vziať. Sme nie proti viere, ale chceme, aby ten kto kňazov podporuje, aby si ich platil sám. Ďalej, nesúhlasíme s tým, aby cirkevné statky zostali tak ako sú, ale aby boli rozdelené medzi chudobný ľud. I Kristus vypratával všetkých tých, ktorí robili kšefty v kostole. My nevedieme boj proti viere, proti roľníkom, ale proti tým, ktorí pod heslom viery napomáhajú kapitalistom!“²³ Je príznačné, že na Slovensku, kde boli náboženské tradície a myslenie silne zakorenené, aj komunisti využívali rôzne podobenstvá alebo osobu Ježiša Krista. Majetok cirkvi bol v ich očiach trňom v oku, resp. prostriedkom ako naplniť svoje ciele zlepšenia sociálnej a životnej úrovne svojho voličstva.

V častých sporoch, aj na stránkach tlače, bol s okresným predsedom HSLS A. Šalátom aj popredný sociálny demokrat J. Bečko. V tlačovom orgáne Robotnícke noviny mu v septembrovom čísle v roku 1930 už ako poslancovi NZ včítal jeho kritiku sociálnych demokratov v súvislosti s robotníctvom.²⁴ „Odpovedám na článok uverejnený v časopise Slováč, číslo 181, podpísaný šifrou AŠ, v ktorej vidím: Anton Šalát, profesor náboženstva vo Zvolene a teraz poslanec N. Z. Nízkosť a hanebnosť článku, bárs ho písal profesor rím.-kat. náboženstva, nezaslúžil by odpovedi, no chcem vyhovieť žiadosti súdruhov. Článok je plný nepravd o zlých pomeroch robotníctva v Podbrezovej z ohľadu sociálneho, pri čom tvrdí, že príčinou tohto zla sme my, čs. sociálni demokrati.“²⁵ J. Bečko v článku podrobne opisuje podmienky robotníctva, ako aj snahu sociálnych demokratov o zlepšenie ich sociálneho postavenia. Polemika je značne podfarbená ideologickými animozitami ako napríklad v tvrdení: „Pánovia v ľudovej strane sú tohto názoru: Blahoslavení chudí duchom, lebo ich je kráľovstvo božie. Ale my takúto nevážnosť a gebuzinu ľudákov prijímať nemôžeme. Socializmus vedie boj o lepší, sporiadanejší život a spravodlivejší život. Tohto boja môže sa zúčastniť s úspechom len robotníctvo, vyspelé duševne. Lačný žalúdok robotníka nevedie ku knihe, sebvzdelaniu, ale ku sklenici páleného, k rodinnému nešváru a bitkárstvu. Čo ľudáci robili, keď boli vo vláde? Zvýšili platy generálom, sanovali banky, dali milióny na kongruu... Pane Šaláte, kde je Vaše čisté svedomie, že sa kľudne opovažujete písať nepravdu? Veď museli prísť nové voľby, aby sa urobil koniec ľudáckej pažravosti. Pozor pane Šaláte, profesore náboženstva, aby neprišiel čas i na vás a nehovoril vám: Nemiloval si, tedy nežiadaj, aby si milovaný bol!“²⁶

Môžeme konštatovať, že v 20. rokoch bola agitácia na zvolenskom vidieku pod taktovkou komunistov. Tí vysielali svojich rečníkov a agitátorov na dediny veľmi

23 ŠA BB, p. AZV, f. OÚ vo Zvolene, 845/1925 prez., kart. 8.

24 V tomto konkrétnom prípade išlo o robotníctvo Podbrezovských železiarní.

25 Bečko, Ján: Chceš-li, aby Ťa milovali, miluj! In: Robotnícke noviny XXVII., č. 213, 17. 9. 1930, s. 1.

26 Bečko, J.: Chceš-li, aby Ťa milovali, miluj!, s. 1.

často. Svedčí o tom aj dobová správa okresného náčelníka, kde hodnotí verejné vystupovanie a propagáciu politických strán v regióne: „Programovo zvlášť komunistická strana účinkuje agitovaním prostredníctvom vyslaných poverencov po obciach, takrečeno, z domu do domu, zvlášť ale v rozhovoroch na ulici, v krčmách a vo vlakoch. Agitácia táto však medzi ľudom nevelmo sa ujíma. Naopak strana sociálnych demokratov nie spôsobom komunistov pracuje medzi ľudom, ale časťtými členskými schôdzami.“²⁷ Dedinčania často voči komunistickým agitátorom prejavovali averziu, ba až agresivitu, tradičným spôsobom rušenia ich rečníckych príhovorov bolo účelové zvonenie kostolných zvonov.

Nadalej najvýznamnejšími agitačnými prostriedkami boli verejné ľudové zhromaždenia. Štatistika zachovaná z jesene 1926 hodnotí účasť na mítingoch najvýznamnejších strán. Tak napr. ľudácke zhromaždenie navštívilo 560 ľudí, komunistické 300 a sociálnodemokratické len 130.²⁸ Aj tieto údaje svedčia o sile týchto strán v danom období.

Politické súperenie komunistov a sociálnych demokratov vyústilo aj do otvoreného konfliktu, a to počas schôdze socialistov na jeseň 1927 v hoteli Grand, na ktorú prišli aj komunisti. Po viacerých provokáciách sa strhla pástná bitka, do ktorej sa zapojili prominenti z oboch strán. Zo strany sociálnych demokratov boli pri vyšetrovaní označení za najväčších zúrivcov poslanec NZ J. Bečko²⁹, bývalý poslanec a správca školy D. Ertl, ako aj tajomník Eugen Hromada. Zo strany komunistov sa bitky aktívne zúčastnili bývalí zamestnanci Unionu R. Lepko, J.³⁰ Pastierovič, či tajomníci Armín Grünwald a E. Šafranko. Bitka nadobudla značných rozmerov „pričom bol policajný komisár Hanák – neznámo kým udretý stoličkou po hlave.“³¹ A. Grünwald pri vyšetrovaní nadniesol aj možný antisemitizmus sociálnych demokratov. Podľa jeho výpovede kričali socialisti počas bitky „von s nimi, zabite toho Žida!“³² Po výzve predsedu schôdze, sociálneho demokrata profesora Jána Nešpora, aby komunisti opustili rokovaciu miestnosť, mal komunistický tajomník E. Šafranko konflikt akcelerovať: „počuť jeho výkriky – zbiť Bečku, Ertla, Ne-

27 ŠA BB, p. AZV, f. OÚ vo Zvolene, bez sign., prez., kart. 9.

28 ŠA BB, p. AZV, f. OÚ vo Zvolene, bez sign., prez., kart. 9.

29 Ján Bečko (1889 Jasenie – 1972 Bratislava) bol slovenský sociálnodemokratický politik. Ako vyučený zámočník sa venoval hlavne otázke robotníctva. Išlo o veľmi agilného člena sociálnej demokracie, zvlášť na strednom Slovensku. V rokoch 1920–1939 poslancom NZ. Cez vojnu členom Benešovej exilovej vlády, po návrate odmietol zlúčenie sociálnej demokracie s komunistami a spoluzakladal Stranu práce. Po roku 1948 sa z politického života stiahol.

30 Podľa nášho názoru išlo len o horkokrvné obvinenia. V radoch zvolenskej okresnej organizácie bolo niekoľko Židov, napr. lekár Armand Weiss či obchodník Bartolomej Herz. Takže antisemitizmus daná skutočnosť nepotvrďuje ako plošnú záležitosť v tejto strane.

31 ŠA BB, p. AZV, f. OÚ vo Zvolene, 639/1927 prez., kart. 14.

32 ŠA BB, p. AZV, f. OÚ vo Zvolene, 639/1927 prez., kart. 14.

špora, Hromadu a Hašku!³³ Záver policajného vyšetrovania o pôvode konfliktu a agresorovi znie takpovediac groteskne: „všichni obvinení popírají, že by se rvali a udávají, že se pouze bránili.“³⁴ Najpravdepodobnejším scenárom je komunistická provokácia, nakoľko schôdza nebola verejná, ale čisto stranícka – v tomto prípade sociálnodemokratická. Dlhoročné rozpory, averzia a politické súboje náladu vygradovali, a tá prerástla do tzv. dedinskej bitky.³⁵

Ďalší stret ľavicových hnutí a opäť vyprovokovaný komunistami sa udial koncom roku 1933. Vo Zvolene sa konalo veľké stredoslovenské ľudové zhromaždenia sociálnej demokracie, za účasti poslanca NZ J. Bečka, predsedu senátu Františka Soukupa³⁶ a ministra školstva a národnej osvety Ivan Dérera.³⁷ Sociálnodemokratická akcia pritiahla približne 3-tisíc stúpenčov na zvolenské námestie. Približne 300 komunistov pod vedením poslanca J. Valla sa pokúsila podujatie narušiť výkrikmi a hlukom. Bezpečnostné orgány vyhodnotili situáciu negatívne, a preto proti nim zasiahli: „Pri tejto príležitosti údajne poudieraný bol aj pán poslanec Vallo, ktorého členovia mestskej polície jednak nepoznali, jednak v tlačenci ani tí policajti, ktorí ho snáď aj poznajú, nemohli vedieť, koho zasiahne obušok.“³⁸

Napriek politickému súpereniu treba poznamenať fakt, že na komunálnej úrovni komunisti a sociálni demokrati vedeli aj úspešne spolupracovať. Prikladom sú komunálne voľby v roku 1927, resp. volenie funkcií po ich konaní. Vďaka spoločnému hlasovaniu získali prvé dve politicko-správne pozície v meste Zvolen, keď akceptovateľnejší sociálny demokrat D. Ertl sa stal starostom a prvým námestníkom komunista R. Lepko. Pozitívnejšia spolupráca, než delenie si mocenských pozícií vzišla z návrhu J. Nešpora a E. Hromadu. Jeho obsahom bolo vyslanie deputácie

33 ŠA BB, p. AZV, f. OÚ vo Zvolene, 639/1927 prez., kart. 14.

34 ŠA BB, p. AZV, f. OÚ vo Zvolene, 639/1927 prez., kart. 14.

35 Agitácia, politické súperenie a rétorika sú jedna vec, no politická realita druhá. Na jeseň 1927 sa starostom Zvolena na základe výsledkom volieb zvoleného zastupiteľstva stal D. Ertl z ČSSDS. Na základe výsledkov volieb v rámci strán, sa jeho prvým námestníkom (zástupcom stal) komunista R. Lepko. Taká bola volebná matematika a politická logika. Štátne úrady to však vnímali negatívne: „Zo štátnobezpečnostného ohľadu nie je žiadúce, aby starostu zastupoval, súc agilným ba až fanatickým príslušníkom komunistickej strany je.“ (ŠA BB, p. AZV, f. OÚ vo Zvolene, bez sign., prez., kart 23).

36 František Soukup (1871 Kamenná Lhota – 1940 Praha) bol popredný sociálno-demokratický politik. Bol už poslancom Ríšskej rady, po vzniku 1. ČSR zastával funkciu ministra spravodlivosti. Následne zastával významné parlamentné funkcie. Po vzniku Protektorátu Čechy a Morava perzekvovaný a väznený. Zomrel na podlomené zdravie z obdobia, keď bol väznený nacistami.

37 Ivan Dérer (1884 Malacky – 1973 Praha) bol najvýznamnejší slovenský sociálny demokrat, ďalej advokát a novinár. Bol stúpencom československej národnej jednoty, viacnásobný minister, jeden z hlavných politických odporcov HSLS. Počas vojny ostal žiť v Prahe, kde sa zapojil do odboja. V rokoch 1946–1948 predseda Najvyššieho súdu. Po komunistickom prevrate ostal žiť v ústraní.

38 ŠA BB, p. AZV, f. OÚ vo Zvolene, 961/1933 prez., kart. 36.

zvolenských politických činiteľov k Ministerstvu sociálnej starostlivosti ohľadne lobingu pre zvýšenie podpory pre nezamestnaných vo Zvolene. Členmi tejto deputácie boli starosta D. Ertl, sociálnodemokratický poslanec NZ J. Bečko a komunistický poslanec NZ E. Šafranko.³⁹

Koniec 20. rokov a začiatok 30. rokov 20. storočia sa niesol v znamení ťažkej hospodárskej krízy. Túto možnosť opäť aktívne využili komunisti, a to hlavne verejnými nátlakovými akciami. Predohrou série takýchto udalostí sa stala demonštrácia v marci 1930 pri príležitosti menín prezidenta. Za účasti poslanca NZ Ondrej Révaja cca 80 prívržencov strany protestovalo na nepovolenej demonštrácii pred evanjelickým kostolom vo Zvolene. Keďže išlo o ilegálny politický akt, okresný náčelník Alexander Parassin privolať 21 členov četníctva na rozohnanie protestujúcich. Tí neboli radikalizovaní natoľko, aby konflikt eskalovali a po príchode bezpečnostných zložiek sa rozišli. Avšak za hlasitých nadávok na režim, hlavu štátu, kapitalizmus a naopak prevolávali slávu ZSSR.⁴⁰

Komunistické agitácie vo forme štrajkov a výtržností sa postupne so zhoršovaním sociálnej situácie presunuli aj na vidiek. V Hriňovej, takmer čisto politickej ľudáckej obci sa v komunistickom hnutí aktivizoval robotník v Štátnej parnej píle⁴¹ Martin Gibala. Po znížení mzdy pracovníkom o 20 % v snahe udržať plnú zamestnanosť v prevádzke poburoval M. Gibala proti jej riaditeľovi zamestnancov píly. Správca Mistrík učinil rázny krok, keď M. Gibalu prepustil. Nadriadenému orgánu Správy štátnych lesov v Žarnovici hlásil: „Osvedčil sa, že komunista na tunajšej píle za jeho pôsobenia bude trpený len cez jeho mŕtvolu. Pritom poznamenal, že jedná s robotníctvom taktne a slušne, pričom im dáva cítiť, že len usilovnou a slušnou prácou je možné docieľiť uňho v každom smere zlepšenie a nie snád s komunistickými vyhrážkami a terorom.“⁴²

Zúfala sociálno-hospodárska situácia „zapálila“ komunistické nepokoje aj v biogotne ľudáckej a katolíckej Detve. Kvantitatívne išlo o zlomok obyvateľov aktivizujúcich sa v komunistickom hnutí, no ich agilita bola viditeľná. Začiatkom roku 1933 približne 100 demonštrantov z Detvy, Hriňovej a Detvianskej Huty sa zhromaždilo pred miestnym notárskym úradom. V tom istom čase sa podobná demonštrácia konala aj v neďalekej Zvolenskej Slatine. V oboch prípadoch demonštranti vytvorili deputácie, ktoré žiadali o okamžitú núdzovú pomoc pre nezamestnaných v obciach

39 ŠA BB, p. AZV, f. OÚ vo Zvolene, 365/28 adm, kart. 13.

40 ŠA BB, p. AZV, f. OÚ vo Zvolene, 14/1931 prez., kart. 2.

41 Štátnej parnej píle a súkromným pílam v Hriňovej sa venuje publikácia Neupauerová, Renáta: Hriňovské píly. Hriňová 2016, 96 s. Výkonnosť tejto píly bola najväčšia v celom okrese Zvolen. Ročne spracovala 18 tisíc m³ dreva/reziva. (Pavlov, Jozef: Okres Zvolen 1938–1945. Detva 2018, s. 89).

42 ŠA BB, p. AZV, f. OÚ vo Zvolene, 187/1931 prez., kart. 25.

„kde hlad nielen hrozí, ale jestvuje!“⁴³ Šetrením bolo zistené, že tieto demonštrácie konané 4. januára deň predtým organizačne pripravili straníci zo zvolenského sekretariátu. Bol tiež zosobnený vodca detvianskych komunistov – Štefan Medlen. Ten v záujme väčšieho ohlasu pripravovanej akcie oslovil na spoluprácu aj miestnych sociálnych demokratov, avšak tí ho odmietli.⁴⁴

Daný typ politickej agitácie sa hodil do rámca KSČ. Na porade vo Zvolene poslanec Vallo hovoril o zapálení Slovenska, v zmysle rozdúchania veľkých sociálnych nepokojov. „Bola vydaná úprava, že komunisti tiež aj z čisto politicko-agitačných cieľov podnecovať majú a podnecujú robotníkov k demonštráciám a s tým podfukom, že stravovacie lístky boli zrušené a že viac rozdávané nebudú. Týmto trikom chystá sa komunistická strana prevádzať zvlášť intenzívne aj ďalšie demonštrácie nielen vo zvolenskom okrese, ale aj v susedných. Jednak preto, aby stále znepokojovali úrady, hlavne ale preto, aby na všetky podpory pre robotníctvo odovzdané hľadeli nezamestnaní ako na výdobytky komunistickej strany a aby v týchto vskutku už nesmierne ubiedeného ľudu čím väčší počet do svojej politickej sféry získali,⁴⁵ – tak znie mimoriadne vecné a logické stanovisko okresného náčelníka pre Krajský úrad v Bratislave. V týchto intenciách pokračovali ďalšie demonštrácie vo Zvolenskej Slatine a v Detve vo februári a nasledovných mesiacoch roku 1933. Predstavitelia KSČ vo Zvolenskej Slatine opäť zhromaždili nespokojných ľudí pred notariátom, kde použili znovu osvedčený postup. Podľa hlásenia notára „menom komunistickej strany a nezamestnaných robotníkov žiadali, aby im boli vydané lístky štátnej stravovacej akcie, ktoré sú pre mesiac marec v notárskom úrade deponované.“⁴⁶ Notár ďalej okresnému náčelníkovi ozrejmil, že cez sľuby potravinových lístkov získavajú komunisti pri agitácii členov a sympatizantov. A to aj takí, ktorí nemajú na ne nárok, ako napr. maloroľníci či zamestnaní.⁴⁷

Plné sklady reziva a nízky odbyt dreva spôsobil začiatkom roku 1933 úplné uzavretie štátnej parnej pily v Hriňovej. Na to ihneď zareagovali hriňovskí komunisti vedení M. Gibalom, bývalým zamestnancom pily, ktorý bol prepustený pre šírenie komunistických ideí. Ich protesty však nepomohli a píla ostala zatvorená.⁴⁸ Demonštrácie pokračovali aj v Detve. Miestni agitátori Š. Medlen a Jozef Klimo 27. júla 1933 sa spolupodieľali na štrajku robotníkov na núdzových prácach na regulácii Detvianskeho potoka. Z desiatimi najhorlivejšími robotníkmi odišli

43 ŠA BB, p. AZV, f. OÚ vo Zvolene, 639/1927 prez., kart. 14.

44 ŠA BB, p. AZV, f. OÚ vo Zvolene, 639/1927 prez., kart. 14.

45 ŠA BB, p. AZV, f. OÚ vo Zvolene, 127/1933 prez., kart. 33.

46 ŠA BB, p. AZV, f. OÚ vo Zvolene, 182/1933 prez., kart. 33.

47 ŠA BB, p. AZV, f. OÚ vo Zvolene, 182/1933 prez., kart. 33.

48 ŠA BB, p. AZV, f. OÚ vo Zvolene, 536/1933 prez., kart. 34.

protestovať do Zvolena, kde sa konala okresná demonštrácia. Zvyšok sa presunul opäť pred sídlo notára, kde „zhromaždenie vyslalo 9-člennú deputáciu k vedúcemu notárovi Jozefovi Rónovi, ktorá ho žiadala, aby tlmočil Okresnému úradu vo Zvolene požiadavky robotníctva.“⁴⁹ Tie sa týkali toho, že núdzové práce boli na konci a žiadali po ich ukončení plnú podporu ako pri strate zamestnania, resp. nový náhradný pracovný kontrakt.⁵⁰ Za najväčšiu protestnú a agitačnú akciu KSČ v roku 1933 považujeme tzv. Pochod hladu z februára 1933. Zúčastnilo sa ho cca 700 osôb zo Zvolena a okolia. Podujatie bolo vnímané štátnymi orgánmi mimoriadne rizikovo, aj preto bolo pod vedením Václava Heřmana pripravených 30 četníkov z celého okresu. Keďže však nedošlo k výtržnostiam, nemuseli zasiahnuť. Hlavný prejav protestu predniesol mladý zvolenský komunista Ľubomír Kačička, povoláním murár. Jediným ostrým momentom Pochodu hladu bol okamih, keď približne dve stovky komunistických prívržencov sa dostavili pred okresný súd a „žiadali o prepustenie na slobodu, pre urážku na cti väzneného ich predáka Rudolfa Blažovského.“⁵¹ Po príchode četníckej hliadky sa však rozišli a svoju požiadavku nevymáhali ani slovné, ani násilím.⁵²

Ďalšou formou agitácií boli aktivity v odborovom, kultúrnom, spoločenskom a športovom združovaní sa. Vodcom komunistickej Federatívnej (robotníckej) telocvičnej jednoty (ďalej FRTJ) bol Ján Kačica.⁵³ Jej vznik pripadá na február 1922, keď počas schôdze miestnej organizácie KSČ v priestoroch kovorobotníckej miestnosti v Union-ke bolo prijaté uznesenie „zriadiť FRTJ“.⁵⁴

Sociálnodemokratickú Robotnícku telocvičnú jednotu viedol Ján Kozák⁵⁵ a patrila k najvýznamnejším spolkom vo Zvolene. Oproti FRTJ bola organizovanejšie a početnejšia. Jej činnosť nám približuje aj správa pre okresný výbor, ktorá bola súčasťou žiadosti o finančnú podporu. Z jej obsahu vyplýva, že v roku 1929 mala 126 členov a okrem primárnej telovýchovnej zložky mala ešte dve, tamburácky zbor s 28 členmi a spevokol s 43 členmi. RTJ sa zúčastňovala okrem zvolenských verejno-kultúrnych podujatí aj mnohých ďalších v iných obciach. Organizovala výlety a prednášky. V danom roku vybudovala v Robotníckom dome javisko za 8 tisíc Kčs a spolu s Robotníckou akadémiou zakúpila klavír v hodnote 7 a pol tisíc Kčs. „RTJ vo Zvolene svojou bohatou a široko založenou činnosťou najlepšie ukázala svoju ži-

49 ŠA BB, p. AZV, f. OÚ vo Zvolene, 73/1933 prez., kart. 35.

50 ŠA BB, p. AZV, f. OÚ vo Zvolene, 73/1933 prez., kart. 35.

51 ŠA BB, p. AZV, f. OÚ vo Zvolene, 73/1933 prez., kart. 35.

52 ŠA BB, p. AZV, f. OÚ vo Zvolene, 73/1933 prez., kart. 35.

53 ŠA BB, p. AZV, f. OÚ vo Zvolene, 293/1927 prez., kart. 13.

54 ŠA BB, p. AZV, f. OÚ vo Zvolene 1920–1922, 44/22, kart. 2.

55 ŠA BB, p. AZV, f. OÚ vo Zvolene, 24280/1929 adm., kart. 94.

votaschopnosť na poli telovýchovnom a kultúrnom, trebárs za veľmi ťažkých finančných pomerov.⁵⁶

Vo Zvolene popri FRTJ a RTJ existovali aj ďalšie ideologicky podfarbené telovýchovné jednoty. Českoslovakisticky orientovaní priaznivci športu a telovýchovy, verejno-kultúrnych a spoločenských podujatí sa organizovali v TJ Sokol, katolícki nacionalisti v Orlovi.

Sociálna charakteristika členstva regionálnych štruktúr a voličstva sociálnej demokracie a KSČ

Sociálna demokracia vo Zvolene fungovala už pred rokom 1918. Za popredných členov sociálnej demokracie vo Zvolene považujeme: Daniela Ertla a Jana Nešpora.

D. Ertl sa narodil v roku 1886 vo Zvolene. Vyštudoval učiteľstvo v Kláštore pod Znievom, bol správcom Štátnej ľudovej školy v Lieskovci, neskôr I. štátnej ľudovej školy vo Zvolene. Už pred rokom 1918 pôsobil v štruktúrach sociálnodemokratickej strany. V prvých voľbách do Národného zhromaždenia v roku 1920 – v čase najvyššej popularity sociálnej demokracie v 1. ČSR bol zvolený za poslanca, mandát mu skončil v roku 1925.⁵⁷ Po uplynutí mandátu v NZ sa aktívnejšie zapájal do politiky na komunálnej úrovni. Vrcholom jeho komunálnej politickej kariéry bolo zvolenie za starostu mesta Zvolen v roku 1927. Počas jeho funkčného obdobia, ktoré trvalo až do júna 1938 zažívalo centrum stredného Pohronia ťažkú sociálnu a hospodársku krízu. Mesto malo vysoký podiel robotníctva, na ktoré tvrdo doľahla hospodárska kríza z prelomu 20. a 30. rokov 20. storočia. No napriek politickým a sociálnym turbulenciám sa funkčné obdobie D. Ertla vyznačovalo aj výrazným rozvojom: dláždením verejných priestranstiev, stavbou nových komunálnych budov, výstavbou kasární, prípravou výstavby nových ľudových škôl v meste a snahou získať nový podnik, ktorý by nahradil továreň Union⁵⁸ ako hlavného zamestnávateľa početného zvolenského robotníctva.

Profesor J. Nešpor bol problematickou a kontroverznou osobnosťou. Na jednej strane išlo o významného a schopného pedagóga, a teda dobrého rečníka a organizátora pre stranu, no v priebehu jeho pôsobenia vo Zvolene počas medzivojnového obdobia sa v súvislosti s ním objavilo viacero káuz, ktoré poškodzovali jeho osobné renomé, ako aj stranícke.

Reprezentatívnym príkladom konfesiónalno-kultúrneho sporu, ktorého autorom bol J. Nešpor bolo zaslanie oficiálneho pietneho venca za mesto Zvolen na centrálné oslavy upálenia Jána Husa v Prahe. Navyše sa verejne vybubnovalo,

56 ŠA BB, p. AZV, f. OÚ vo Zvolene, 24280/1929 adm., kart. 94.

57 A MSNP v Banskej Bystrici, fond: XII. Spomienky Daniela Ertla.

58 Začiatkom 20. rokov 20. storočia v nej prestala výroba.

aby si obyvatelia na tento deň vyzdobili svoje príbytky. Pobúrená ľudácka organizácia na podnet svojho lídra A. Šaláta, ktorý bol aj učiteľom náboženstva na miestnom gymnáziu zvolala zhromaždenie, na ktorom bolo prijaté uznesenie k predmetnej veci: „Žiadame, aby zistený bol ten, kto dovolil si v mene mesta takéto veci robiť, ktoré veci pre väčšinu obyvateľstva sú nemilé.“⁵⁹ Starosta mesta S. Ličko kvôli požiadavkám stoviek obyvateľov riešil obsah rezolúcie na zasadnutí obecného zastupiteľstva, kde sa v rozprave k uvedenej skutočnosti verejne priznal A. Šalátov kolega, a to práve český J. Nešpor: „v tejto veci prehovoril Jan Nešpor priznávajúc sa tomu, že on požiadal mestského policajného komisára, poťažne bubeníka o dotyčné vyhubovanie.“⁶⁰ Vedenie mesta prijalo ako záver k incidentu direktívu, podľa ktorej bez schválenia starostu mesta, resp. jeho námestníka nemôže byť nič verejne vyhubované a ani zasielané oficiálne prejavy mesta.⁶¹ V tomto prípade ide o ukážkový kultúrny konflikt medzi slovenskou majoritou a českou minoritou, ktorý s politickým podfarbením prehlboval komplikovaný vzťah oboch komunít.

Viac než politický lapsus zarezonoval v miestnej komunite pokus študenta zvolenského gymnázia spáchať na J. Nešpora vražedný útok. Hugo Janovitz sa 20. marca 1933 pred zborovňou pýtal riaditeľa Stanislava Kovandu na profesora J. Nešpora „kde sa predtým rozčúlene ponosoval na postup profesora pričom spravil rukou pohyb, z ktorého riaditeľ zistil, že Janovitz siaha do vaku pre revolver.“⁶² Po následnej potýčke, riaditeľ a ďalší profesor Koloman Zachar študenta premohli a spacifikovali. Pri vyšetrovaní sa zistilo, že dotyčný študent bol ľahkomyselný, ale zároveň aj to, že „spolužiaci jeho prehlasujú, že zo strany Jana Nešpora bol do istej miery sekírovaný.“⁶³

Aj pre tieto skutočnosti bol najčastejším terčom osobných útokov od politických súperov. Ľudáci uverejnili ostrý a diskreditujúci článok proti J. Nešporovi. Prostriedkom pre vytvorenie politickej kauzy voči oponentovi bola defraudácia 30 tisíc korún v sociálnodemokratickom konzumnom družstve Budúcnosť. Za tento čin bol uväznený jeho vedúci, no zároveň bol diskreditovaný aj predseda správnej rady spomínaného družstva – J. Nešpor: „...je popredným činiteľom sociálnej demokracie strany vo Zvolene a funkcionárom asi 25 rozličných verejných inštitúcií stavovských a socialistických organizácií. Je to iste priveľa na jedného človeka a je veľmi ťažko možné alebo snáď nemožné všetky svedomite zastávať. A tie inštitúcie a organizácie sú také rôznorodé! Musel by to byť ozaj univerzálny

59 ŠA BB, p. AZV, f. OÚ vo Zvolene 1923–1945, 828/1925 adm., kart. 5.

60 ŠA BB, p. AZV, f. OÚ vo Zvolene, 5828/1925 adm., kart. 9.

61 ŠA BB, p. AZV, f. OÚ vo Zvolene, 5828/1925 adm., kart. 9.

62 ŠA BB, p. AZV, f. OÚ vo Zvolene, 419/1933 prez., kart. 34.

63 ŠA BB, p. AZV, f. OÚ vo Zvolene, 419/1933 prez., kart. 34.

génius, aby na všetky stačil, ale v našej dobe takíto sa už nerodia. Preto je veľmi nezdravé na pleciah jedného človeka toľko práce naváľať a svedčí o nedostatku samokritiky toľko všetkého na seba vziať. Takéto zjavy môžeme si vysvetliť iba chorobnou ctibažnosťou, neskrotnou túhou všade byť, všade sa ukazovať, čo ako sa hore driapať.“⁶⁴ Ďalej neznámy autor v článku pouča J. Nešpora o svedomitosti a zodpovednosti pri plnení dôležitých funkcií. Záver článku ironizuje zvolenského sociálnodemokratického profesora: „Nechceme veriť, že by mal za defraudáciu nejakú vinu, ale odhalenie defraudácie, zatknutie vedúceho a Nešporovo suspendovanie akosi tak divne nasledovali za sebou, že ťažko sa ubrániť prirodzenej myšlienke, že tie udalosti môžu v nejakej spojitosti byť. Tu ide aj o česť profesorského stavu!“⁶⁵ O necelý rok neskôr tlačový orgán HSLS Slovák uverejnil v malom rámečku na ôsmej strane krátke ospravedlnenie J. Nešporovi: „Vyhlasujeme, že celý obsah článku, pokiaľ sa cíti p. Ján Nešpor, profesor reálneho gymnázia vo Zvolene urazený, zakladá sa na mýlnych informáciách, je nepravdivý a ho odvolávame a ľutujeme, že došlo k uverejneniu.“⁶⁶

Faktom ale zostáva, že v rámci zvolenskej a stredoslovenskej sociálnej demokracie získal J. Nešpor relatívne rýchlo významné pozície. Počas mandátu agrárnickeho starostu Samuela Lička v rokoch 1925–1927 bol jeho prvým námestníkom. V roku 1928 bol zvolený do župného a v roku 1929 do krajského zastupiteľstva. Politicky sa zaujímal o sociálne podmienky robotníctva, hospodársky rozvoj stredného Slovenska a školstvo.

K miestnym elitám sociálnej demokracie môžeme priradiť aj dlhoročného tajomníka Jána Černického. Ten bol výkonným straníckym funkcionárom, ktorý mal v agende komplexnú stranícku prácu od administrácie, propagácie až po koordináciu členov a organizovanie verejných ľudových zhromaždení. V danom období išlo o veľmi slušné miesto z hľadiska životnej úrovne. Podľa prameňov mesačný plat J. Černického bol 1000 Kčs, čo bola rovnaká výška, akú mal jeho stranícky kolega D. Ertl vo funkcii starostu mesta. Slúži ku cti sociálnej demokracie, že vyžadovala vysoký morálny kredit od svojich profesionálnych funkcionárov. Táto okolnosť ohrozila aj pozíciu J. Černického, ktorý mal problém so zákonom za urážku na cti. V lete 1930 poslal žiadosť o milosť a zahľadenie trestného skutku prezidentovi republiky Tomášovi G. Masarykovi. Z vecného stanoviska četníckej stanice vo Zvolene sa dozvedáme viac o tomto lokálnom prominentovi sociálnej demokracie. V čase podania žiadosti mal 29 rokov, bol ženatý a mal čiastočne hendikepovaného syna, toho času v kúpeľoch. Bol vyučený zámočník. Četnícke stanovisko k žiadosti o milosť ho hodnotilo kladne a upozorňovalo na fakt,

64 Ku suspendovaniu prof. Nešpora. In: Slovák XIII, č. 179, 11. 8. 1931, s. 4.

65 Ku suspendovaniu prof. Nešpora, s. 4.

66 Osvedčenie. In: Slovák XIV, č. 113, 9. 6. 1932, s. 8.

že inak bude prepustený a jeho rodina sa dostane do núdze. Ďalej konštatuje, že „proti terajšiemu spôsobu života žiadateľa Jána Černického neboli zistené žiadne závady. Tiež žije riadnym životom a vo Zvolene sa teší dobrej povesti.“⁶⁷ Za mimoriadne pozitívnym hodnotením môžu byť eventuálne aj priaznivé vzájomné osobné vzťahy, keďže Zvolen bol malým 12 tisícovým mestom, kde sa úzka elita z rôznych oblastí života poznala navzájom veľmi dobre. Z nižšej úrovne členstva môžeme hodnotiť skladbu členstva sociálnej demokracie v regióne ako omnoho viac diferencovanejšiu, než u komunistov. Ich miestni poslanci či kandidáti patrili síce z veľkej časti k robotníctvu, no boli medzi nimi i odborné profesie, či vedúce pozície. Tak napr. do zastupiteľstva vo Zvolene v roku 1931 sa dostalo osem⁶⁸ sociálnych demokratov. Okrem už spomínaných D. Ertla, J. Nešpora a J. Černického to boli: Správca Sprostredkovateľského úradu práce E. Hromada, železničný tokár Ferdinand Chudík, železničný strojmajster Michal Jambor, lekár Armand Weiss a železničný kováč Antonín Zeman.⁶⁹ Pre ilustráciu, v obci Víglaš sociálna demokracia do komunálnych volieb v roku 1931 postavila plnú 13-člennú kandidátku. Jadro tvorili zamestnanci Správy Štátnych majetkov Víglaš-Pstruša. Dopĺňali ju ešte traja kandidáti: obchodník Bartolomej Herz, roľník Matúš Výboh a penzista Juraj Ťavoda.⁷⁰

Vznik miestnej organizácie KSC súvisel s rozkolom celoštátnej sociálnej demokracie a akceleroval ho zánik továrne Union vo Zvolene. „Komunisti sa svojou politikou orientovali na priemyselné robotníctvo. Pravda, na agrárnom a v priebehu 20. rokoch Ďalej odpriemyselňovanom Slovensku nebolo fabričné robotníctvo početné, ani koncentrované vo veľkých závodoch, ale bolo rozptýlené v menších podnikoch. Vysoké percento tvorili poľnohospodárski a lesní robotníci s celkom odlišným spôsobom života a mentalitou ako priemyselný proletariát. Rozdiely oproti rozvinutým priemyselným krajinám ešte umocnilo masové vystahovateľstvo. Všeobecná nižšia ekonomická, vzdelanostná, kultúrna a vôbec spoločenská úroveň života na Slovensku platí osobitne aj o robotníctve a dedinskej chudobe. Preto aj zloženie i charakter komunistického hnutia boli na Slovensku a v Čechách rozdielne. Prejavilo sa to, pochopiteľne, v nižšej úrovni organizačnej práce. O to väčší bol ich radikalizmus.“⁷¹

Centrom politickej činnosti KSC v skúmanom regióne bolo mesto Zvolen. Prví členovia a sympatizanti pochádzali z prostredia prepusteného robotníctva

67 ŠA BB, p. AZV, f. OÚ vo Zvolene, 374/1930 prez., kart. 22.

68 Mestské zastupiteľstvo vo Zvolene malo v medzivojnovom období 36 členov.

69 ŠA BB, p. AZV, f. OÚ vo Zvolene, 12348/1931 adm, kart. 102.

70 ŠA BB, p. AZV, f. OÚ vo Zvolene, 6891/1931 adm., kart. 102.

71 Šuchová, Xénia: Komunistická strana Československo. In: Politické strany na Slovensku 1860–1989. Bratislava 1992, s. 181.

továrne Union. Práve na túto sociálnu skupinu mimoriadne doľahlo ukončenie jej výrobnjej činnosti na jeseň 1922. Išlo o mladých robotníkov tejto fabriky, z ktorých vzišla prvá generácia zvolenských komunistov. Išlo o mladých mužov vo veku od 20 do 30 rokov, bez patričného vzdelania, čo vyvažovali elánom a miestami až radikalizmom.

Faktom teda zostáva, že jadrom členskej a voličskej sily komunistov bolo nezamestnané robotníctvo Union-ky. V priebehu 20. rokov práve komunisti realizovali viaceré aktivity pre túto sociálnu skupinu, vďaka čomu si získali rešpekt a priazeň komunity. Už dva mesiace po zatvorení továrne sa mnohí bývalí zamestnanci prepádali napriek štátnej podpore pod hranicu chudoby. Komunista R. Čelko bol hlavným organizátorom zbierky milodarov pre prepustené robotníctvo. Zvolenský župan zbierku povolil, a to v čase od 15. novembra 1922 do 15. januára 1923. Zbierka sa nemala konať v noci a pod ozbrojeným tlakom a podliehala prísnej kontrole. Zároveň bolo povolené zbierajúcim si ponechať 5 % z milodarov na osobnú réžiu.⁷² V inej oblasti práve predseda zvolenskej KSČ Š. Tompa žiadal mestský úrad o podporu pre chudobných žiakov IV. Štátnej ľudovej školy – továrenskej. Išlo o 52 detí.⁷³ V súvislosti s budovou danej inštitúcie žiadal aj „aby bola fabrická škola poštátne a aby Rimamuránska spoločnosť ju darovala štátu.“⁷⁴ Tento krok bol pre deti bývalých robotníkov dôležitý, pretože inak by museli ich deti chodiť značnú vzdialenosť do mestských škôl peši. Tie navyše boli v omnoho horšom technickom a kapacitnom stave. Tieto aktivity boli len ukázkou komunistickej intervencie v prospech robotníctva Union-ky a dáva nám možnosť chápať ich postavenie v tejto komunite.

Druhým veľmi priaznivým prostredím pre komunistické hnutie z ohľadu členstva a voličstva boli Československé dráhy – dielne i prevádzka. Podľa štatistiky OÚ pre Krajský výbor v Bratislave z roku 1931, bolo v rámci zvolenských ČSD celkovo 191 komunistov (členov i aktívnych prívržencov). Najviac ich bolo vo výhrevni – 68, ďalej v dielnach 59, v odbore údržby železníc 46 a najmenej na dopravnom úrade, a to 18. Z geografického hľadiska najviac ich bolo priamo zo Zvolena, s výrazným odstupom nasledovali okolité obce Budča, Môťová, Slatinka a Lieskovec.⁷⁵

Medzi prvých popredných komunistov vo Zvolene v rannom období zaraďujeme: Rudolfa Čelka, Rudolfa Lepku, Štefana Tompu, Ludvika Krista, Jána Pastieroviča⁷⁶, Pavla Barborjaka. Okrem spoločného znaku – relatívne nízkeho veku, vyplýva zo známych dát, že komunisti sledovaní úradmi boli ateistami.

72 ŠA BB, p. AZV, f. OÚ vo Zvolene, 5510/1923 adm., kart. 7.

73 ŠA BB, p. AZV, f. OÚ vo Zvolene, 2153/1930 adm., kart. 15.

74 ŠA BB, p. AZV, f. OÚ vo Zvolene, 1776/1929 adm, kart. 14.

75 ŠA BB, p. AZV, f. OÚ vo Zvolene, 73/1931 prez., kart. 25.

76 Neskôr prestúpil k sociálnym demokratom.

Za najagilnejšieho z prvej generácie zvolenských komunistov môžeme považovať R. Lepku. V čase krachu Union-ky mal 24 rokov. Zo dňa na deň sa tomu kovorobotníkovi, bývajúcemu v továrenskej kolónii zrútila životná perspektíva. Podľa četníckej správy: „Lepko je agilným vedúcim činiteľom tunajšej komunistickej strany, ktorý usilovne povzbudzuje nezamestnané robotníctvo k čím väčšej činnosti tejto strany. Je na ňom badať, že nemajúc dostatočného vzdelania je horlivým čitateľom komunistických kníh a časopisov“⁷⁷ natoľko, že sa zdá byť fanatikom.“⁷⁸ Aj ďalší komunista z tejto štruktúry bol hodnotený podobne. Podľa úradov Pavol Barborjak „je známy ako horlivý pracovník a organizátor komunistickej strany, chodí často po komunistických schôdzkach ako rečník, v bežnom roku navštevoval Ústrednú školu KSC v Prahe.“⁷⁹ Svoje pozície stratil potom, keď odišiel na niekoľko rokov do ZSSR.

Komunistické hnutie svojim internacionalizmom a odporom k nacionalizmu lákalo aj niektorých Židov. Nekriticky v ňom videli možnosť začlenenia sa do spoločnosti bez predsudkov. V rámci zvolenských štruktúr bol v 20. rokoch aktívny ako tajomník a popredný člen miestneho sekretariátu Armín Grünwald,⁸⁰ rodák z relatívne neďalekej Hornej Ždane. Blízko ku komunistom mal aj syn zvolenského židovského výrobcu bryndze Gejzu Blüha, Karol, ktorý už ako študent miestneho gymnázia organizoval ako člen Akademického klubu Ludovíta Štúra ľavicovo-komunistické prednášky.

Ukážku sociálnej skladby komunistického hnutia nám ukazujú komunálne volebné kandidátky. Do lokálnych volieb v roku 1931 vo Zvolene postavila KSC plnú 25-člennú kandidátku.⁸¹ Jej lídrom bol 36-ročný Emil Midlár, čo je určitým prekvapením, keďže z dostupných prameňov nereflektujeme jeho dovtedajší vplyv. Z hľadiska štruktúry kandidátky sú jasné tieto závery: pomer mužov a žien bol 19:6, spolu 17 kandidátov malo rodinný stav ženatý/vydatá, šiesti boli slobodní a dve kandidátky boli v danom čase vdovami. Pozoruhodné je, že až piati boli v minulosti trestaní, buď za krádeže alebo priestupky počas stranických protestov, čo však bolo v danej komunite považované skôr za honor, než negatívum.

77 Najdôležitejšími tlačovými orgánmi KSC na Slovensku boli v rokoch 1919–1926 týždenník Hlas ľudu, 1920–1925 týždenník Pravda chudoby, v rokoch 1925–1929 denník Pravda (od roku 1930 týždenník), 1932–1935 opäť Pravda chudoby. V rokoch 1933–1936 vychádzal Ľudový denník, 1936–1937 Slovenské zvesti. 1922–1937 vychádzal po maďarsky Munkás, 1936–1937 Magyar Nap. (Suchová, X.: Komunistická strana Československo, s. 187).

78 ŠA BB, p. AZV, f. OÚ vo Zvolene, 312/1926 prez., kart. 10.

79 ŠA BB, p. AZV, f. OÚ vo Zvolene, 417/1928 prez., kart. 16.

80 Vekom rovesník R. Lepku (1898).

81 Zvolených bolo za poslancov šesť kandidátov KSC, a to: kovorobotník R. Lepko, robotník Gustáv Kučera, živnostník R. Blažovský, vojnová vdova Mária Tuhárska, robotník Ján Kašica a stolársky pomocník Ján Hilmer. (ŠA BB, p. AZV, f. OÚ vo Zvolene, 12348/1931 adm., kart. 102).

Priemerný vek celej kandidátky bol 35,6 roka, čo ja stále relatívne nízko, avšak už prítomná stúpajúca tendencia. Treba však poznamenať, že v čase jej podania už KSC fungovala vo Zvolene takmer desať rokov, takže členovia logicky „zostarli“. Najmladší kandidát mal 28 rokov, najstarší 55.⁸²

Pre porovnanie zvolenskej mestskej kandidátky KSC, poslúžia aj dáta z Hriňovej. V nej mali komunisti neľahkú pozíciu, pretože išlo o takmer úplne katolícku a roľnícku obec. Základnou charakteristikou kandidátskej listiny KSC v Hriňovej je fakt, že takmer tretinu tvorili prepustení zamestnanci Štátnej parnej pily, ďalej ju dopĺňali lesní robotníci a tri ženy, tzv. domáce. Viedol ju miestny líder komunistov Martin Gibala, v tom čase 34 ročný. Aj tu boli dvaja členovia v minulosti trestaní, no výlučne za krádeže a nie za komunistickú agitáciu. Keďže Hriňová mala vidiecky profil, ktorý vplýva na sociálne správanie, všetci miestni kandidáti boli v manželskom zväzku, čo bolo typické pre miestne konzervatívne prostredie. Oproti Zvolenu evidujeme vyšší priemerný vek kandidátky, a to 36,3 roka.⁸³ Predpokladáme, že hriňovskí komunisti boli ďaleko menej ideovo zafarbení, než zvolenski. Išlo pravdepodobne o akýsi protest proti systému, čo viedlo dané osoby kandidovať za KSC, obzvlášť pri dedinských ženách-kandidátkach.

Na prelome 20. a 30. rokov v štruktúrach zvolenskej KSC identifikujeme členské a mocenské pohyby. Prvá generácia radikálnych komunistov okolo R. Lepku klesá do úzadia a vynára sa namiesto skupiny jedna výrazná osobnosť – R. Blažovský. Nedá sa exaktne určiť činiteľ stranického postupu R. Blažovského,⁸⁴ a to najmä voči osobám R. Lepku a R. Čelku. Predkladáme však teóriu, že jeho politický progres dynamizoval niekoľkoročný pobyt R. Lepku v ZSSR a emigrácia R. Čelka. Podľa dokumentov OÚ práve R. Čelko navštívil Zvolen a svojich príbuzných, no už ako občan USA, s adresou v Clevelande, v štáte Ohio.⁸⁵

R. Blažovský, rodák z Gelnice, vyučený za kovorobotníka pracoval na rôznych miestach monarchie. Jej rozpad ho zastihol vo Viedni. Nie je známe, kedy prišiel bývať do Zvolena, no postupne sa prepracoval do čela zvolenskej KSC. Zaujímavosťou je, že v danom čase bol prakticky jediným známym členom strany, ktorý bol živnostníkom, čím sa odlišoval od robotníckeho zázemia.

Z logického hľadiska, berúc v úvahu geografický faktor, prvé mimozvolenské bunky KSC vznikali v tesnej blízkosti mesta, a to v obciach Budča, Môtová, Hájniky/Rybáre, Veľká Lúka a Lieskovec. Členmi týchto miestnych organizácií boli takmer úplne robotníci, a to bývalí zamestnanci Union-ky alebo aktuálni

82 ŠA BB, p. AZV, f. OÚ vo Zvolene, 1070/1931 prez., kart. 29.

83 ŠA BB, p. AZV, f. OÚ vo Zvolene, 1070/1931 prez., kart. 29.

84 Pozoruhodným faktom mimo našu teóriu ale ostáva, že R. Blažovský je udaný ako I. námestník starostu Júliusa Šotkovského po komunálnych voľbách v roku 1923.

85 ŠA BB, p. AZV, f. OÚ vo Zvolene, 14567/1925 adm., kart. 120.

pracovníci Československých dráh. Tak napr. členovia výboru bunky KSČ v Môtovej – Ján Kulich, Pavel Šteška, Ondrej Ponický, Ondrej Kanka a Pavol Kanka boli všetci zamestnancami ČSD. Išlo o mladých mužov do veku 30 rokov. Podľa úradných dokumentov „členovia dedinskej bunky podliehali sekretariátu komunistickej strany vo Zvolene, odkiaľ dostávali pokyny pre prácu.“⁸⁶

V Hájnikoch bola miestna organizácia formálne početná (48 členov), no príspevky platilo len 15 členov. „Väčšina členov pracuje na železnici vo Zvolene a vstúpila do strany komunistickej zo strany sociálnodemokratickej po úprave nového zákona, pretože obdržali údajne menšie platy, než pred úpravou.“⁸⁷ Môžeme teda konštatovať, že i tak diskutabilná kvantita členov KSČ v Hájnikoch bola skôr akýmsi protestom, než hodnotovým príklonom ku komunistickému hnutiu a jeho všeobecným cieľom. Neďaleké Rybáre⁸⁸ mali taktiež 15-člennú organizáciu. Hodnotenie aktivity oboch organizácií je úradmi definované nasledovne: „Obe organizácie neprejavujú zvláštnu činnosť organizačnú, nebot ich predseda je menejcenný opilec Ondrej Murín z Hájnik. Je brat je učiteľom v evanjelickej škole v Hájnikoch, ktorý činí predsedovi časté výčitky pre jeho komunistické zmýšľanie.“⁸⁹

Dynamizáciu zakladania miestnych organizácií KSČ evidujeme v čase hospodársko-sociálnej krízy na začiatku 30. rokov. V danom období vznikla organizácia v Detve, ktorej základ tvorili chudobní roľníci a málopočetní nezamestnaní robotníci. Ich vodcom sa stal Š. Medlen. Podľa úradov mala miestna organizácia 160 až 200 členov, a do 400 sympatizantov. Z poznania miestnych reálií sa nám tieto čísla zdajú byť nadnesené. Podľa miestneho notára však k vstupu do KSČ detvianskych občanov nevedla ideológia, ale prísľub múky navyše a pocit krivdy pri prerozdeľovaní lístkov zo štátnej stravovacej akcie.⁹⁰ V prvých mesiacoch po založení v roku 1933 bol predseda Š. Medlen mimoriadne aktívny pri organizovaní protestov a straníckej agitácii. No už koncom daného roku je zaznamenané, že prestúpil z KSČ⁹¹ do Slovenského kresťansko-sociálneho odborového združenia.⁹² Vo vedení ho nahradili Štefan a Jozef Klimovci a bratia Tomáš a Jozef Vidiečanovci.⁹³

86 ŠA BB, p. AZV, f. OÚ vo Zvolene, bez sign., prez. kart. 19.

87 ŠA BB, p. AZV, f. OÚ vo Zvolene, 393/1927 prez., kart. 13.

88 Dnes tvoria Rybáre spolu s Hájnikami mesto Sliač.

89 ŠA BB, p. AZV, f. OÚ vo Zvolene, 393/1927 prez., kart. 13.

90 ŠA BB, p. AZV, f. OÚ vo Zvolene, 127/1933 prez., kart. 33.

91 ŠA BB, p. AZV, f. OÚ vo Zvolene, 843/1933 prez., kart. 35.

92 Pozri Pleva, Ján – Tichý, Miloš: Kresťanské odbory na Slovensku. Bratislava 1967. 208 s.

93 ŠA BB, p. AZV, f. OÚ vo Zvolene, 732/1935 prez., kart. 39.

Aktívna detvianska KSČ bunka mala spolu so sekretariátov strany vo Zvolene podiel na vzniku miestnej organizácie aj v malej obci Dúbravy. Predsedom tejto funkčnej jednotky sa stal Ondrej Šmidriak.⁹⁴

Analýza volebných výsledkov sociálnych demokratov a komunistov v regióne

Sociálna demokracia sa v parlamentných voľbách v roku 1920 stala víťazom s 25,6 %, pričom podiel v rámci Slovenska bol až 38,1 %.⁹⁵ Ešte väčším hegemonom bola v podmienkach mesta Zvolen, kde získala 2022 hlasov, čo predstavovalo 67,46 %. Na druhom mieste bola SLS s 922 hlasmi a 28,28 % a na treťom Slovenská národná a roľnícka strana s 302 hlasmi a 9,26 %.⁹⁶

Rozkol a vznik KSČ výrazne otriasli preferenciami sociálnej demokracie. Z pôvodných vyše 500-tisíc hlasov strana získala len cez 60-tisíc. Predbehli ju dokonca aj dve národnostné strany. Odídenci z KSČ obsadili tretie miesto s takmer 200-tisíc hlasmi. Parlamentné voľby v roku 1925 boli pre sociálnych demokratov obrovskou politickou porážkou. Vo Zvolene v daných voľbách triumfovali ľudáci, v súboji ľavičiarov komunisti získali prakticky 2x viac hlasov, než sociálni demokrati.

Tab. 1 Výsledky parlamentných volieb na Slovensku a vo Zvolene v roku 1925 (6 najsilnejších subjektov)^{97 98}

Strana	Počet hlasov SVK	Počet hlasov ZV
HSLŠ	489 111	1728
Agrárna strana	248 034	327
KSČ	198 111	953
Maďarská národná strana (+ 3 nemecké strany)	109 635	neudané
Krajinská kresťansko-socialistická strana	98 337	111
Čsl. soc.-dem. strana robotnícka	60 635	470

Čo sa týka volieb do Národného zhromaždenia v roku 1929, sociálni demokrati zaznamenali obrat: „Najjasnejšie to ukazovali výsledky parlamentných volieb. Strana získala na Slovensku vyše 135-tisíc hlasov, čo predstavovalo prírastok 75-tisíc hlasov.“⁹⁹ Voľby do NZ v danom roku vyhrala opäť HSLŠ, no s výraznou stratou (vý-

94 ŠA BB, p. AZV, f. OÚ vo Zvolene, 225/1933 prez., kart. 33.

95 Ruman, L.: Československá sociálna demokracia, s. 122.

96 ŠA BB, p. AZV, f. Magistrát mesta Zvolena, 1323–1922 (1934), (nespracovaný fond).

97 In: Politické strany na Slovensku 1860–1989. Bratislava 1992, s. 303.

98 Výsledky za Zvolen (ŠA BB, p. AZV, f. OÚ vo Zvolene, 336/26 adm., kart. 10.

99 Ruman, L.: Československá sociálna demokracia, s. 126.

sledok – 503 683 hlasov), a to najmä vďaka nie veľmi úspešnému pôsobeniu vo vláde a tzv. Tukovej afére.¹⁰⁰ Druhé miesto si upevnili agráристи s 278 979 hlasmi. Národnostná Krajinská kresťansko-socialistická strana sa prepracovala na tretiu pozíciu so ziskom 226 917 hlasov. KSČ aj pod vplyvom dopadov V. zjazdu klesla na 4. miesto s 152 242 hlasmi, čo bol už len nepatrný náskok pred sociálnymi demokratmi.¹⁰¹

Pre charakteristiku politickej sily sociálnej demokracie a komunistov sú pre nás v regióne dôležitejšie komunálne (okresné) voľby, kde voliči odovzdávali svoj hlas nielen na základe ideologického a hodnotového zamerania, ale aj na základe ponuky jednotlivých osobností na kandidátkach strán. V rámci 40 obcí okresu Zvolen vyhrala v takmer polovici (19) HSLS. Na druhom mieste s víťazstvom 17. obciach boli republikánski agráристи. Po dve víťazstvá zaznamenali sociálni demokrati a komunisti. Najprestížnejšie víťazstvo v centre okresu – vo Zvolene získali komunisti.¹⁰² Triumfovali aj v Budči, Môťovej. Sociálni demokrati vyhrali v Môťovej a v Hronskej Breznici.

Tab. 2 Sumárne výsledky volieb do okresného zastupiteľstva v roku 1929 v okrese Zvolen¹⁰³

Strana	Počet hlasov
HSLS	8430
Agrárna strana	5682
KSČ	2816
ČSDSR	2419
Čs. národno-socialistická strana	993
Čs. strana lidová (Štrámkova)	439
Slovenská národná strana	350

Dané výsledky ukazujú jasnú charakteristiku voličského správania v okrese Zvolen. Vidiek bol doménou ľudákov a agráristov, pričom deliacou líniou bola konfesia. Katolícky vidiek volil HSLS a evanjelický republikánov. Mesto Zvolen, s najvyšším počtom robotníctva najviac akcentoval ľavicové volebné tézy, a práve preto tu mali najvyšší podiel strany KSČ, sociálna demokracia a národní socialisti.

100 Pozri napr.: Fedorčák Peter: Tuka proti republike: proces z roku 1929. Bratislava 2018, 269 s.

101 In: Politické strany na Slovensku 1860–1989, s. 304.

102 Výsledky za Zvolen boli nasledovné: komunisti 977 hlasov a sociálni demokrati 872 hlasov. Na treťom mieste sa umiestnili ľudáci, ktorí mali 806 hlasov. Celkovo tak možno konštatovať, že Zvolen bol „červený“, teda väčšinovo orientovaný ľavicovo. (ŠA BB, p. AZV, f. OÚ vo Zvolene, 8472/29 adm., kart. 94).

103 ŠA BB, p. AZV, f. OÚ vo Zvolene, 8472/29 adm., kart. 94.

Relationships between Communists and Social Democrats in the Zvolen District during 1921–1933

Shortly after the rift in the social democratic party, regional structures of the Communist Party of Czechoslovakia (KSČ) were built up, including the Hron Region in Central Slovakia. The KSČ organisations were mostly established in towns where unemployment increased and the standard of living deteriorated as an aftermath of the post-war economic recession. Their establishment and increase was conditioned by the social crisis and the criticism of social democrats who, in the eyes of the communists, failed to solve the issues related to unemployment and the decline of living standards. The article addresses the split of local social democratic party structures, the establishment of local KSČ organisations, the vying of the two for voters, the analysis of election results, and the social characteristic of the members.

Rudolf Blažovský, líder zvolenských komunistov
(Archív Lesníckeho a drevárskeho múzea vo Zvolene)

Robotníci továrne Union vo Zvolene, rok 1922 (Archív Lesníckeho a drevárskeho múzea vo Zvolene)